

ÅRSTIDS BREVET

STEINER
BARNE
HAGENE

pedagogikk i de første 7 år

I NORGE

JUL 2013

bilde: Bjørg Lobben Røed

Neste deadline: 1. februar 2014

Omslagsbilde: Bjørg Lobben Røed

Årstidsbrevet

Utkommer med fire nummer hvert år og utgis av Steinerbarnehageforbundet i Norge,

e-mail: forbundet@steinerbarnehage.no

Sekretær: Grete Gulbrandsen,

telefon: 957 23 918 (mandag).

Steinerbarnehageforbundet er medlem av det internasjonale steinerbarnehageforbundet, IASWECE, www.iaswece.org

Redaktør:

Mette Johannessen,

tel.: 612 78 246 / 988 36 108

Redaksjonsråd:

Styret i Steinerbarnehageforbundet i Norge.

Årstidsbrevet henvender seg fortrinnsvis til forbundets medlemmer og er en felles arena for å drøfte faglige spørsmål.

Tidsskriftet er også tenkt for alle med interesse for

Steinerpedagogikk og barns oppvekstvilkår generelt.

Årstidsbrevet baserer seg på bidrag som inneholder:

- * egne erfaringer, observasjoner og undersøkelser, samt forskning;
- * praktiske gjøremål og pedagogiske innspill;
- * innlegg angående litteratur og kildematerialer;
- * tilbakemeldinger og spørsmål.

www.steinerbarnehagene.no

Innhold

4	Det rätta sättet att bekämpa det onda
<i>Rudolf Steiner</i>	19	Fra barnemunn
<i>Sommerfuglen Steinerbarnehage</i>
5	Fra redaksjonen	22	Opvæksten drukner i vækst
<i>Maria Reumert Gjerding,
Helle Heckmann</i>
6	Nytt fra styret	23	Sykdom og barn
<i>Solveig Abrahamsen</i>
8	Barnehagens dannelsingsoppdrag
<i>Dag Øystein Nome</i>	24	Toving av dverger og dyr
<i>Björg Lobben Røed</i>
15	Utenfor barnehageporten
<i>Margrete Wiig</i>	26	Adventsfortelling
16	Mange ettåringer er for små
<i>Eirik Linaker Berglund</i>	27	Et varmt øyeblikk
<i>Birte Birkelund</i>
18	Født som ekvivalent!
<i>Björg Lobben Røed</i>	28	Nordisk barnehagestevne
		30	Kalender

Bidrag til neste nummer
sendes til redaksjonen senest:
1. februar, 1. mai,
1. september, 1 november.

Adresse:
Mette Johannessen,
Thorstadvegen 6,
2609 Lillehammer.

aarstidsbrevet@hotmail.com

Telefon: 61278246/98836108

Abonnement:
Årsabonnement koster kr. 200.-.
Abonnementet løper til oppsigelse
foreligger.

Medlemskap i Steinerbarne-hageforbundet
inkluderer et abonnement.

Stillingsannonser
for medlemsbarnehagene er gratis.
For andre annonser:
kontakt redaksjonen.

www.iaswece.org

Det rätta sättet att bekämpa det onda och ofullkomliga
är att skapa det goda och fullkomliga.

Allt ont och ofullkomligt kan förvandlas
till något gott och fullkomligt.

Det handlar om att vi lär oss att bygga upp, inte förstöra.

Att vi har viljan att ärligt hängivet ta itu med saker och ting
och inte fastna i kritiserande.

Att vi övar oss i andakt och kärlek till det lilla och till det vi gör.

Och att vi övar oss i att ha ett lugnt andäktigt lyssnande sinne.

Rudolf Steiner.

Foto: Sylvia Hådi

Steinerbarnehagene i Norge

Den spontane frie leken er i ferd med å minske verden over. I følge førsteamanuensis Ellen Beate Sandseter kan dette få store konsekvenser for barns velbefinnende og egenlæring.

"Når barna selv tar styringen skjer det helt andre prosesser enn når voksne organiserer leken. Både selve aktiviteten og læringen blir langt mer kompleks", sier hun.

FN lanserte nettopp en kommentar til artikkel 31 i Barnekonvensjonen, som blandt annet fastslår barns rett til lek. I kommentaren advares det mot at voksenstyrte aktiviteter får større og større plass i barns hverdag og at formelt og akademisk læringstrykk øker. Det gjøres klart og tydelig at barn ikke bare har rett til lek, men også rett til tid for seg selv.

Det Nordiske barnehagestevnet i april (4-6) i Järna, setter fokus på kjerneverdier i barndommen, som legger grunn for en god helse. Når barns lek og egentid ikke anerkjennes, kan deres livstillit og tro på eget initiativ blekne. At våre barn får ta del i prosesser over tid i samvær med nære og trygge voksne, er ikke lenger en selvfølgelighet. Dannelsingsprosjektet som Dag Øystein Nome skriver om (side 8) står på en måte dermed i fare, noe bidragene i dette nummeret av Årstidsbrevet også bærer preg av.

Det er utfra slike tanker at vårt Nordiske barnehagestevne vil slå ring rundt helt grunnleggende verdier i barndommen. Det fordres i dag stor bevissthet av oss voksne for at barn skal få være barn, med alt hva det innebærer. Hvordan møter vi steinerpedagoger denne utfordringen?

De fire foredragene på det Nordiske stevnet holdes på norsk og svensk og de fleste arbeidsgruppene er på et nordisk språk. Deltagere på stevnet kan enten bo på hotell i nærheten eller på Rudolf-Steinerseminariets innkvarteringer. De som vil ha en billigere overnatting kan bo på Steinerskolen som ligger nest inntil seminariet, der elever fra videregående trinn ordner med soveplass og frokost. Påmeldning skjer gjennom Stevnets hjemmeside www.nordicconference.com (se programmet på side 28.)

Advent er en ventetid. Barn og voksne hylles inn i en felles stemning og i motsetning til en overdådig glamour og kjøpepresset i samfunnet ellers, forsøker vi i steinerbarnehagen å samle oss rundt det enkle og nære. En mus skal toves, et lys skal dyppes og en historie fortelles- resten får stå på vent og vi tar oss god tid til å være sammen i dette. På en slik enkel måte kan vi utgjøre en tydelig motkultur.

Takk for alle bidrag som kom inn til Årstidsbrevet denne gangen!

Med ønsker om en inderlig god adventstid,
Mette Johannessen,
for Årstidsbrevet.

Nytt fra styret

Når bladene de faller ned, så er det høst det kan du se....

Og alle lanternene da, for oss i Steinerbarnehagene er det flere bilder som viser seg i denne vakre årstiden.

Samtidig kjenner vi hvordan det indre livet sprer seg ut, ettertanken, refleksjonen og blikket på utvikling våkner til liv.

Fra styret har vi først og fremst en gledelig nyhet: Bjørg (Lobben Røed), som er leder i Steinerbarnehageforbundet, vil stå ut sin mandatperiode og går ikke av før i 2015. Det gir oss alle, både styret og medlemmene, litt bedre tid til å finne den som kan ta dette arbeidet videre. Mer og mer blir det viktig å finne helt ut hva dere medlemmer virkelig ønsker av Steinerbarnehageforbundet. Det kunne være så fint om dere ville ta den diskusjonen lokalt i det ganske land og sende noen tanker tilbake til oss!

PBL-situasjonen angår oss alle! På årsmøtet 20. og 21. mars 2014, skal vi stemme over servicetilbudet de vil lage til oss. Er det hva vi trenger? Hva trenger vi? Mange syntes det var vanskelig at PBL ringte barnehagene for å verve nye medlemmer til PBL-A. Etter en samtale med

dem, ville de avslutte denne ringerunden og avvente vårt vedtak på Årsmøtet. Det vil alltid være opp til den enkelte barnehage å melde seg inn i PBL-A om ønskelig, men det vi er opptatt av er: hva trenger vi som gruppe? Hvordan skal vi kunne finne rom for å utvikle vår egen styringsform og avtaleverk?

Nordisk stevne (4-6 april) er vi godt inne i. Vi håper på at dette stevnet skal være like populært for våre barnehager som våre nasjonale stevner. Det er en opplevelse å komme til Järna og få treffe så mange Nordiske kolleger. Bli med!

På styremøtene våre er vi nøye med å sette av tid til studier. Det løfter dette arbeidet og hjelper oss med å finne veien i alle mulige og umulige spørsmål. Det er mye interessant litteratur der ute, så jeg vil anbefale dere alle å finne fram til noe er som er aktuelt akkurat hos dere. Spre studiegledden inn i kollegiet, ledergruppen samt til foreldre og SU!

Da vil jeg, på vegne av styret, ønske dere alle en fredfull jul og et løfterikt nytt år!

Grete Gulbrandsen,
sekretær Steinerbarnehageforbundet.

Forbundets styre:

Grete Gulbrandsen (forbundet@steinerbarnehage.no) er sekretær (30 %) fram til 2014 .
Hun er styrer på Linden Steinerbarnehage.

Bjørg Lobben Røed (aurora@steinerbarnehage.no) er innvalgt til 2015 som styreleder (30 %).
Hun er styrer i Aurora Steinerbarnehage på Nesodden.

Mette Johannessen (mette.johannessen@steinerskolen.no) er innvalgt til 2017 som redaktør for Årstidsbrevet (20%) og som IASWECE-representant (10 %) Siden 1997 har hun vært 1.klassepedagog.

Gro Løkken (solstreif@steinerbarnehage.no) er innvalgt til 2016.

Hun er styrer ved Solstreif Steinerbarnehage i Drammen.

Aurelia Udo de Haes (sommerfuglen@steinerbarnehage.no) er innvalgt til 2017.

Aurelia er steinerpedagog utdannet fra RSH og har drevet familiebarnehage i 10 år. Hun er pedagogisk leder for småbarnsgruppene i Sommerfuglen Steinerbarnehage.

Informasjon om samarbeidet med PBL

Dette har skjedd i 2013:

På PBLs landsmøte ble det vedtatt at PBL og PBL- A skulle fra 1. januar 2014 slås sammen til én arbeidsgiverorganisasjon. Det betyr at et kollektivt medlemskap som vi har hatt til nå, ikke er mulig lenger .

På landsmøtet ble følgende unntak for medlemskap vedtatt:

For å få en fleksibel overgang fra dagens to-delte organisering til én interesse- og arbeidsgiverorganisasjon, har landsmøtet vedtatt fire punkter som gir grunnlag for unntak fra PBLs tariffilknytning:

1. der det i tariffavtalen hvor PBL er part, er avtalt annen tiltredelse/binding;

2. der medlemmet er tariffbundet av andre avtaler med landsomfattende arbeidsgiverorganisasjon på samme nivå og med samme omfang som PBLs hoved- og hovedtariffavtale;

3. der medlemmet har færre årsverk enn hva som til enhver tid er minimumskrav for plikt til etablering av tjenestepensjon;

4. der medlemmet på sammenslåingstidspunktet mangler økonomisk evne til å påta seg de forpliktelser som følger av PBLs hoved- og hovedtariffavtale.

Steinerbarnehageforbundet kunne ikke føyes inn i noen av disse unntakene og fremmet derfor følgende forslag for unntak:

Medlemmet kan, pga. av sitt ønske om kollegialt lederskap som pedagogisk impuls, ikke være medlem av en arbeidsgiverorganisasjon.

Medlemmer som f.eks. steinerbarnehager, etterstreber kollegialt lederskap, som har som mål å arbeide frem en felles forståelse i arbeidet med den pedagogiske impulsen. Det innebærer da en annen struktur enn det PBL har i sin hovedtariffavtale

Dette punktet ble nedstemt og kollektivt medlemskap i PBL er dermed utelukket f.o.m. 1. januar 2014.

Vi er per dags dato i en forhandlingsfase med PBL om en kollektiv serviceavtale som skal presenteres på årsmøtet, 20. og 21. mars 2014.

Skissen er ikke ferdig utarbeidet, men vil trolig inneholde følgende tjenester:

1. hverdagsjus
2. rådgivning barnehagedrift
3. tilskudd til barnehager
4. juridisk bistand

mot en foreløpig pris på kr. 60 000,- pr år .

Dette beløpet inkluderer 20 timer juridisk hjelp for de av forbundets medlemmer som ikke er omfattet av tariffavtale.

Vi er i en diskusjon om timespris for bistand utover de 20 timene, men den kan ligge mellom 850 og 1000 kroner.

For de barnehagene som i dag er omfattet av PBL-A avtalen, vil det bli fakturert vanlig kontingent.

PBL velger allikevel å henvende seg til hver enkel steinerbarnehage som ikke er PBL- A medlem for å tilby medlemskap i arbeidsgiverorganisasjonen fra 1. januar 2014 selv om Steinerbarnehageforbundet er i forhandlinger om kollektiv avtale.

Steinerbarnehageforbundets anbefaling i denne saken er: Vent til etter årsmøtet (20. og 21. mars) med beslutninger i forhold til medlemskap, for å få et bedre beslutningsgrunnlag.

På årsmøtet drøfter vi hvordan Steinerbarnehageforbundet kan organisere seg i forhold til dette spørsmålet.

Steinerbarnehageforbundets styre vil ha utarbeidet et forslag til årsmøte som er ferdig til vi sender ut årsmøtepapirene. PBL sin rolle på årsmøte vil bli å forklare og utdype service-tilbudet.

Björg Lobben Røed,

Styreleder i Steinerbarnehageforbundet.

Eskild Robinson Myklebostad (eskild.robinson.myklebostad@steinerbarnehage.no) er innvalgt til 2018.

Han er utdannet ved RSH og pedagogisk leder på en storebarnsavdeling ved Eventyrbrua Steinerbarnehage.

Astrid Helga Sundt (eplekarten@steinerbarnehage.no) fra Bergen er innvalgt til 2018.

Hun har en mastergrad fra RSH og er styrer ved Eplekarten Steinerbarnehage.

Margrete Wiig (haugtussa@steinerbarnehage.no) fra Ski er innvalgt som vara til 2015.

Hun er styrer ved Haugtussa Steinerbarnehage.

Frode Thorjussen (frode@musikkmarkedet.no) er innvalgt som vara til 2016. Han har musikkpedagogisk grunnutdanning og jobber for tiden med sin mastergrad ved RSH. Han er styrer på Steinerbarnehagen Rotnissen.

Barnehagens dannelsingsoppdrag

Dag Øystein Nome

Selv om dannelsingsbegrepet etterhvert har blitt godt bearbeidet i barnehagepedagogisk teori, kan det se ut som om praksisfeltet fremdeles mangler et språk for å snakke om dannings som et barnehagepedagogisk anliggende.

I *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* brukes uttrykket *læring og dannings* hele 13 ganger. Med andre ord er å bidra til dannings ment å være en sentral del av barnehagenes lovpålagte oppdrag. I innledning til avsnittet om barnehagens samfunnsmandat siteres i den forbindelse barnehagelovens formålsparagraf: "*Barnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og dannings som grunnlag for allsidig utvikling*" (Kunnskapsdepartementet, 2011, p. 7).

Læring kan man ha en umiddelbar forståelse av hva innebærer, selv om også dette er et omfattende begrep som kan ha ulike teoretiske tilnærminger og romme alt fra læring av kunnskaper av ren akademisk art til læring av enkle motoriske ferdigheter. Dannings er et mer omfattende begrep enn læring, og selv om de fleste vil ha en folkelig oppfatning av hva dannings innebærer, er det ikke umiddelbart lett å forstå hva som i en barnehages virksomhet virker dannende. I rammeplanen defineres dannings slik:

Gjennom gode dannelsingsprosesser settes barn i stand til å håndtere livet ved at

de utvikler evnen til å forholde seg prøvende og nysgjerrig til omverdenen og til å se seg selv som et verdifullt medlem av et større fellesskap. Dannings er mer enn utvikling, mer enn læring, mer enn omsorg, mer enn oppdragelse og mer enn sosialisering. Samtidig rommer dannings alt dette. Barn må få utfordringer, muligheter til å utvikle kunnskaper og ferdigheter og støtte

for å handle omsorgsfullt og gjøre etisk begrunnede valg. Gjennom dannings legges grunnlaget for barnets allsidige utvikling (Kunnskapsdepartementet, 2011, p. 15).

Dannings er med andre ord summen av læring, oppdragelse, omsorg, utvikling og sosialisering pluss litt til. Dette *litt til*, er ikke nødvendigvis målbart, men er den helt nødvendige ingrediensen som knytter barnehagens øvrige oppgaver sammen i en helhetlig menneskeutvikling.

Denne artikkelen skal drøfte dannelsingsbegrepet i lys av barnehagepraksis og norsk barnehagetradisjon. Sentralt her blir forståelsen av dannings som i utgangspunktet kroppslige før-språklige prosesser i småbarnsalderen og dannings i lys av forventningene om barns medvirkning og demokrati-utvikling. Først vil det være nødvendig med en generell avklaring omkring dannings som begrep.

"Pedagogiske aktiviteter fører ikke automatisk til dannings, men åpner opp et rom i møte mellom barnet og innholdet hvor dannings kan skje."

Hva er danning?

Danning¹ ble et sentralt begrep i kretsen av kunstnere og filosofer på slutten av 1700-tallet ved inngangen til den humanistiske romantikken. I dagligtalen er det senere blitt en betegnelse for den forfinede klasses kunnskaper og manerer som skilte dem fra vanlige folk. Danning blir også brukt om det å bli sivilisert og om å ta kontroll over sitt driftsliv. Men det hadde opprinnelig en mer omfattende allmenn betydning omkring det å bli menneske i videste forstand. Det var ikke tilfeldig at danning som ideal ble aktuelt i samme epoke som den ledende tenkning løftet frem individets selvbestemmelse og frihet som et nytt ideal for politiske og sosiale forhold. Danning handler i bunn og grunn om å bringe individet til utfoldelse både som unik autonom personlighet og som moralsk og sosialt handlende samfunnsborger (Nome, 2011).

Den tyske filosofen og universitetsstifteren *Wilhelm von Humboldt* (1767-1835) beskrev danning, eller *Bildung* på tysk,² som en tosidig prosess; på den ene siden ved at mennesket gjennom sin utvikling virkeliggjør det genuint menneskelige i sin fremtoning; samtidig som det virkeliggjør sine unike individspesifikke personlige kvaliteter (Humboldt, 2000). I Humboldts forståelse er *det genuint menneskelige* noe som overskrider både det individuelle så vel som det kulturelle. Det er med andre ord mer enn det vi vanligvis forstår som sosialisering. Det innebærer å være en representant for *det menneskelige* som sådan. Danning innebærer å være både et representativt menneske og et unikt individ. En av Humboldts nære venner, dikteren *Friedrich Schiller* (1759-1805), setter denne dannelsingsforståelsen i sammenheng med en stor sosial visjon hvor dannede mennesker "...fullbyrder helhetens vilje gjennom det enkelte individs natur" (Schiller, 1991, p. 126). Et samfunn

av dannede mennesker blir da en syntese av kulturen og den enkelte borger.

Den tyske pedagogen *Wolfgang Klafki* som i etterkrigsårene oppsummerte den danningsteoretiske tradisjon, skilte begrepsmessig mellom danningens materielle og formelle side. *Material danning* er kulturens forming av individet – det Schiller kalte *helhetens vilje*. I barnehagepedagogisk sammenheng kan det bety læring av konvensjoner for skikk og bruk og gode omgangsformer samt sanger, regler og eventyr fra vår kulturelle skatt. *Formal danning* er individets egen utmeisling av seg selv – med Schillers ord, *det enkelte individs natur*. Det betyr barnets unike personlige egenskaper. Klafkis utviklet en syntese av en materiell og en formell dannelsingsforståelse og kalte den *kategorial danning* (Klafki, 2001). Det tilsvarer på mange måter det danningsteoretiske utgangspunktet til Schiller og Humboldt. Individets unike egenskaper forener seg med kulturens allerede opparbeidede innhold og rettes inn mot håndtering av tidens store spørsmål (Klafki, 2001), som vi så hos Schiller, en omfattende sosial visjon. Danning åpner i denne forståelsen to dører; en der barnet åpner seg for verden; en der verden åpner seg for barnet (Klafki, 2001).

Kjennetegnet ved pedagogikk i et slikt dannelsesperspektiv er at faglig kompetanse eller kunnskap ikke er aktivitetenes egentlige formål og at utkommet av aktiviteten i form av danning er uvisst. Pedagogiske aktiviteter fører ikke automatisk til danning, men åpner opp et rom i møte mellom barnet og innholdet hvor danning kan skje. Aktiviteten blir et transformativt *element*, og kunnskap og ferdigheter aktiviteten fremmer er med andre ord et middel for å oppnå danning – ikke et mål i seg selv (Hopmann, 2010). Alle situasjoner som fordrer at barna vekselvis tilegner seg kunnskaper, holdninger eller væremåter som er gitt samtidig som de bidrar til å farge situasjonen med sin personlige stil for å gi situasjonen ny mening, bidrar i dannelsesprosessen.

Det pedagogiske blikk på slike situa-

1 Tradisjonelt ble betegnelsen *dannelse* brukt, men i nyere norskspråklig pedagogisk forskning er begrepet *danning* vanligst å bruke. De to formene må anses å bety det samme. Begrepet tilsvarer det svenske *bildning*.

2 I tysk pedagogisk tradisjon har *Bildung*-teorier siden Humboldts tid alltid stått sterkt.

sjoner må derfor hele tiden være bevisst forskjellen mellom innhold og betydning i situasjonen. Hva vi faktisk gjør sammen med barna, og hva hvert enkelt barn opplever som betydnings- eller meningsfullt i situasjonen er to ulike ting. Betydning og mening for det enkelte barn medvirker til danning, men er samtidig alltid uviss. Derfor er danning som målsetning med arbeidet i barnehagen en tillitsbasert prosess. Vi kan aldri måle graden av danning hos den enkelte. Dette er den forståelsen av danning artikkelen videre vil basere seg på.

Danning som kroppslig betinget jeg-utvikling.

Den grunnleggende danningsteoretiske utfordringen kan i tråd med dette beskrives som å bygge bro over kløften mellom individet og verden – det kulturelt gitte og det individuelt ubestemte – helhetens vilje og det enkelte individs natur. Danning er å komme til verden uten å miste seg selv. Med andre ord er danning nært forbundet med det man gjerne kaller *jeg-utvikling* eller *ego konstitusjon*. Vårt *jeg* oppstår ikke utenfor verden, men i samspill med verden. I småbarnsalderen opplever en gjerne at dette samspillet mellom barnet og verden i hovedsak er av kroppslig art. Det innebærer at sansing og bevegelse gjennom kroppslig etterligning blir en arena for å utvikle jeget i den tidlige barndommen.

Den franske filosofen *Maurice Merleau-Ponty* (1908 – 1961) som regnes som *kroppens filosof* (Hangaard Rasmussen, 1996), viser oss at det er min kropps tilstedeværelse i verden og dens håndtering av omgivelsene, som er grunnlaget for det rommet mellom meg som individ og kulturen hvor danning kan skje. Verden får mening for meg gjennom kroppen – eller rettere sagt, gjennom kroppens aktivitet i verden omkring seg –

sin livsverden. Verken jeg som tenkende individ eller kulturens konvensjoner kan ha innhold eller betydning uten gjennom vår kroppslighet. Vi kan se dette blant annet i den omfattende bruken av språkmetaforer som kun lar seg forstå fordi vi har kroppslige erfaringer knyttet til dem. Selv de enkleste og mest grunnleggende meningsuttrykk som: *opp, ned, reise seg, falle, foran* og *bak*, har sitt grunnlag i bevegelse og romopplevelser (Johnson & Lakoff, 2003).

Å skape grunnlag for å gi språk til- og forstå meg selv og verden, skjer altså først i kroppen. Det er med andre ord ikke mulig å beskrive jeg-utvikling uten å inkludere kroppens betydning for hvem vi er (Nome, 2011).

Merleau-Ponty beskriver det som en kroppslig speilingsprosess – en imiterende gjensidig bekreftelse mellom ulike individ hvor "...der skjer en bekræftelse af den andre gennem mig, og af mig gennem den andre" (Merleau-Ponty, 1994, p. 152). Med andre ord er det første *jeget* oppstått gjennom en sosial aktivitet – en speilingsprosess hvor barnet berører verden og samtidig blir berørt av verden tilbake. Merleau-Ponty kaller dette *persepsjon* og *motpersepsjon* eller som kroppens veksling mellom å være subjekt og objekt i møte med verden. Fordi dette i utgangspunktet er kroppslige prosesser, kan vi med støtte i Merleau-Ponty, kalle den første opplevelsen av seg selv som et avgrenset individ som helt og holdent en kroppslig opplevelse. Vi kan kalle det barnets *kropps-subjekt*.

Denne vekslingen mellom å være subjekt og objekt – berørende og berørt – bidrar til at *jeget* som tar form på den ene siden er tett forbundet med det kroppslige, og på den andre siden uløselig knyttet til det sosiale rommet omkring barnet (Merleau-Ponty & Baldwin, 2004). Barnet bekrefter verden gjennom sitt *jeg*, og blir

"Det innebærer at sansing og bevegelse gjennom kroppslig etterligning blir en arena for å utvikle jeget i den tidlige barndommen."

som *jeg* bekreftet av verden, og begge deler skjer gjennom kroppens imiterende aktivitet. Dette samsvarer med det Klafki beskrev som danningens to dører. Barnet åpner seg mot verden og ubestemte mentale prosesser tar form som et *jeg* i møte med kulturens formende krefter. Verden åpner seg for barnet og noe bestemt, kulturelt gitt – blir oppløst og satt sammen på nytt av barnets *jeg*. Idet barnet former verden for å gjøre den til sin, lar det seg samtidig forme av verden for å bli dens innbygger.

Denne dannelsesprosessen settes i gang umiddelbart fra spedbarnsalderen av, da barnet med en gang identifiserer seg imiterende med alt levende omkring seg og opplever alt levende som tett forbundet, meningsbærende og verd å la seg forme av.

Danningen til det menneskelige begynner altså før kognitive prosesser eller bevissthet om seg selv som adskilt subjekt oppstår i barnet (Friedman, 1975). Det tradisjonelle synet på danning som rasjonalitetens siviliserende motkraft til instinktenes tvangsmessige driftskarakter står i motsetning til denne forestillingen. Barnets umiddelbare førpersonlige aktivitet er ikke dyrelignende og antisosial, men fra starten av kroppslig orientert mot det menneskelige. Kroppen blir dermed

limet som binder individene sammen i et sosialt fellesskap før tenkningen, språket og kulturelle konvensjoner gjør det. Denne forståelsen av danning vil dermed ha betydning for vår håndtering av kravet om barns medvirkning i barnehagen.

Danning, demokrati og medvirkning.

Barns rett til medvirkning i barnehagen er nedfelt i barnehageloven og gjentatt i rammeplanen allerede i innledningen om *barnehagens samfunnsmandat* (Kunnskapsdepartementet, 2011). Deri ligger også oppfordringen til å betrakte barnet i barnehagen som en kompetent demokratisk og politisk aktør.

En dannelsesforståelse som beskrevet innledningsvis, åpner opp for en forestilling av barnet som medskaper og medvirker som demokratiske aktører i prosesser omkring dem. På den ene siden ved at danning alltid er sosiale prosesser hvor barnet vekselvis former og lar seg forme – berører og blir berørt – av andre. På den andre siden ved at barnet hele tiden tilfører situasjoner ny betydning og ny mening. Tar vi i tillegg hensyn til at danningens utgangspunkt er den kroppslige væremåtes sosiale orientering og forestillingen om barnet som et kropps-subjekt, kan dette kaste nytt lys over hva som er

demokratiske prosesser i barnehagen og hva medvirkning innebærer i en småbarns-kontekst.

Som Gunvor Løkken poengterer i artikkelen *barnehagepedagogikk og dannelse*, er det riktig å anse barnehagen som en særegen kulturell, politisk og demokratisk *barnepolis*³ (Løkken, 2007). Opplevelsen av barndommens egenverdi tillater oss å se på samhandling mellom barn som fullverdige kulturelle ytringsformer. De har sitt språk, sine ritualer og seremonier, sine verdier og sine hellige steder. De har derfor også sine politiske og demokratiske prosesser. Demokrati kan forstås som møteplasser for å utveksle synspunkt, drøfte og reflektere over hva vi gjør eller skal gjøre sammen (Tholin, 2007). Å gi barna trening i demokratiske prosesser innebærer derfor å legge til rette for møteplasser hvor dannelsesprosesser kan oppstå mellom barn innenfor rammen av en småbarnskulturell kontekst, selv om agendaen er aldri så banal sett med voksenblikk. Det dreier seg om felles arbeid og gjøremål i *barnehagepolis*.

Betraktningen av barn som kroppslige subjekter gir oss i tillegg en mulighet til å se på medvirkning og demokratiperspektivet som levende selv i de minste barnas kroppslige språk-løse samværsform. Å være sammen som kropper i en konstant speilingspreget relasjon med hverandres kroppslige uttrykk, er den første spire til demokratiets *gi og ta – lytte og kommentere – godta og innvende*. Selv i de enkleste uttrykk for ytringer i spebarnets første gester mot andre, kan en iaktta denne spiren til dannelse, ved at barnet prøver ut sin rolle som deltager og medvirker i det menneskelige fellesskap – det Løkken kaller *dannelse til humanitet* (Løkken, 2007).

Dannelse til humanitet dreier seg ifølge Løkken, om bevegelse i videste forstand mellom individet, de andre og omgivelsene. Selv de minste barnas kroppslige og

intersubjektive⁴ boltring er i et slikt lys meningsskapende og humanitetsdannende (Løkken, 2010). Barnehagens satsning på kroppslighet og bevegelse kan stimulere til en slik dannelsesprosess hvor individet finner sin unike plass i et meningsfullt menneskelig fellesskap. Å arbeide med *meningsfulle bevegelser* i barnehagen anser Løkken å være et viktig bidrag på veien til utviklingen av barn som individuelle mennesker og som samfunnsborgere (Løkken, 2010).

I dette dannelsesperspektivet er ikke barn i barnehagene bare objekter for voksers omsorg og oppdragelsesbestrebelse. De bør bli ansett som med-skapere av barnehagen som sosialt og kulturelt sted. Barnet er et handlende aktivt subjekt – en *ekspert på barndom* som Kristin Rydjord Tholin velger å kalle det (Tholin, 2007). Det er i dette lyset vi må betrakte dannelse i barnehagepedagogisk sammenheng. Barnet blir formet og former i møte med andre og gir situasjoner og aktiviteter betydning hinsides den voksnes mening og betydning forut for aktiviteten. På samme måte som enhver kultur endres gjennom aktive valg fra kulturens medlemmer, er barnehagens kultur også i stadig endring ikke bare som et resultat av aktive voksnes valg, men i like stor grad gjennom barnas deltagelse som kulturelle aktører.

Barnehage og dannelse i praksis.

Enhver meningsfull aktivitet i barnehagen vil i lys av en slik dannelsesforståelse virke som transformativ element. Det vil si at barna knytter sin individuelle og unike betydning til aktiviteten som igjen blir et bidrag til barnets dannelse av personlige og sosiale egenskaper. Dannelse oppstår med andre ord hinsides aktivitetens egentlige mål og innhold. Aktivitetens egentlige hensikt er gjerne ulike læringsmål. Når en baker brød i barnehagen, og barna deltar, gjøres erfaringer som danner grunnlaget for kunnskaper om kornets kvalitet, gjærens virkning og kulturhistorie knyttet

³ «polis» var betegnelsen på det antikke greske bysamfunn hvor uavhengighet og kollektivt styre mellom frie menn var idealet – her oppsto de første demokratiske institusjoner (<http://snl.no/polis>).

⁴ Intersubjektiv i denne forbindelse peker på en tilstand hvor grensene mellom meg og den andre er flytende.

til brødets betydning for oss. I et dannelsingsperspektiv vil denne erfaringsbaserte kunnskapen ikke være aktivitetens hovedmål – kun nærmest et biprodukt. Hovedmålet er hva opplevelsen og imitasjonen av de voksnes omsorgsfulle håndtering av brøddeigen bevirker i utviklingen av barnets individuelle og sosiale kapasitet. Det er dannings som en frukt av bevegelse og deltagelse.

En dag i en barnehage vil ha en rekke slike situasjoner hvor barnet deltar og lærer – hygiene og ordenssans i vask og rydding, ernæringslære i matlaging, naturforståelse i hagestell og kulturhistorie i sangleker og eventyrfortelling for å nevne noe. Danningsperspektivet i slike aktiviteter er at kroppens imiterende deltagelse bringer barnet og verden sammen i livlig utveksling gjennom øving av vaner og kroppslig læring, gjennom samhandling og meningsskaping.

I tillegg kommer aktiviteter som retter seg mer eller mindre eksplisitt mot de ulike fagområdene rammeplanen definerer; Kommunikasjon, språk og tekst – Kropp, bevegelse og helse – Kunst, kultur og kreativitet – Natur, miljø og teknikk – Etikk, religion og filosofi – Nærmiljø og samfunn – Antall, rom og form (Kunnskapsdepartementet, 2011). Et av barnehagetradisjonens særtrekk er dens flerfaglighet. Det er hele tiden et konglomerat av ulike

hendelser og læringsmuligheter tilstede i en barnehagehverdag. Derfor er disse fagområdene så å si bestandig viklet inn i hverandre, enten med hensikt som en del av den didaktiske planleggingen, men like gjerne spontant som barns umiddelbare meningsskaping i situasjonen der og da. Språklek gir rytmeopplevelser som skaper mengdeforståelse. Undersøkelse av murtuen gir etisk refleksjon omkring respekt for alt som lever. Maleaktiviteten gir anledning til å snakke sammen. Det ene blir til det andre, og situasjonene blir det vi kaller transformativ element.

Det er dannelsingsperspektivet som kan gi oss et faglig språk for å uttrykke hva som skjer i disse transformasjonene. Barnas opplevelse av situasjonens betydning ligger i kraft av situasjonens transformativ mulighet. Det var fordi murtua vekket undringen over livets store mangfoldighet at turen i skogen ble meningsfull – for ett barn. For et annet barn var det opplevelsen av for første gang å kunne balansere på grenen en meter oppe i luften, som gjorde turen minnerik. Situasjonen blir meningsfull utover den tiltenkte hensikten på en slik måte at barna opplever sammenhenger og ser en helhet de kan relatere seg til i sin dannelsingsprosess. Situasjonene gir på den måten byggesteiner i oppbyggingen av barnets personlig og sosiale karakter.

Som tidligere nevnt er disse dannelsingsprosessene i barnehagealderen svært kroppslig pregede. Det er, i følge Merleau-Ponty, bevegelse som er roten til sosialt liv og opplevelse av en selv som et unikt individ. Derfor vil en med et danningsteoretisk blikk lete etter aktiviteter i barnehagehverdagen som kan involvere barna i meningsfulle bevegelser. Når en barnehage skal legge til rette for meningsfulle bevegelser, må meningsfulle aktiviteter danne kjernen i dagen. Som pedagoger kan vi derfor ikke underslå verdien av hverdagslivets nødvendige aktiviteter som matlaging, rengjøring, vedlikehold og reparasjoner med hensyn til hvordan disse aktivitetene kan få barnekroppene i sving. Det spørres om ikke store deler av vårt bidrag til barns dannelsingsprosess nettopp ligger i disse trivielle gjøremål som vi så lett anser som transportetapper mellom de mer planlagte pedagogiske aktivitetene våre. Når en legger til lekens bidrag med hensyn til å gi barna opplevelse av å skape mening gjennom kroppslig utfoldelse, er vi langt på vei mot å oppfylle vårt dannelsingsoppdrag før vi har fylt ut et eneste didaktisk planleggingsskjema.

Sammendrag

Danning er i *Rammeplanen for barnehagens oppgaver og innhold* beskrevet som en viktig dimensjon ved barnehagens virksomhet som forbinder barnehagens øvrige oppgaver til en helhetlig menneskeutvikling. Danning ble innledningsvis beskrevet som en integrering av utvikling til et unikt individ og utvikling til en del av et større menneskefellesskap, i en prosess hvor barnet og verden gjensidig åpner seg for hverandre. Dersom vi forstår danning som jeg-utvikling, betyr det at å utfolde sitt jeg er en prosess som skjer i feltet mellom barnet og omgivelsene. Barnets jeg er ikke ferdig ved fødselen. Det intime samspillet mellom det oppvoksende barnet og omgivelsene er avgjørende for en sunn og god danning eller jeg-utvikling.

I barnehagealderen er først og fremst kroppen danningens arena. Barnet former sin individuelle kropp gjennom å spille

de andres kropp. Slik tilegner man seg væremåter, vaner og kommunikative evner som danner grunnlaget for opplevelse av en selv som et unikt individ med en naturlig plass i et allment menneskelig fellesskap. Små barns imiterende kropp er meningsbærende og meningsskapende og alltid henvendt til omgivelsene. Derfor løses barnehagens dannelsingsoppdrag i arbeidet med meningsfulle bevegelse og aktiviteter som stimulerer barnets opplevelse av å være en kompetent deltager og medvirker i et skapende samspill – ikke bare en mottager av voksnes oppdragelse, læring og omsorg.

Dag Øystein Nome er tidligere steinerbarnehagelærer og er nå universitetslektor i pedagogikk på Universitetet i Agder. Han skal holde en av de norske arbeidsgruppene på det Nordiske stevnet i Järna, 4-6 april 2014.

Referanser.

- Friedman, R. M. (1975). The child psychology of Maurice Merleau-Ponty. *Psychoanalytic Review*, 62(3), 469-480.
- Hangaard Rasmussen, Torben. (1996). *Kroppens filosof: Maurice Merleau-Ponty*. Brøndby: Semi-forlaget.
- Hopmann, Stefan. (2010). Undervisningens avgrensning: Didaktikkens kjerne. In M. Willberg (Ed.), *Didaktikk - Nye teoretiske perspektiver på undervisningen*. Oslo: Cappelen - akademiske forlag.
- Humboldt, Wilhelm von. (2000). Theory of bildung. In S. H. Ian Westbury, Kurt Riquarts (Ed.), *Teaching as a reflective practice : the German didaktik tradition* New York: Routledge.
- Johnson, Mark, & Lakoff, George. (2003). *Hverdagslivets metaforer*. Oslo: Pax forlag.
- Klafki, Wolfgang. (2001). Kategorial dannelse Om utdanning (pp. 167 - 203). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Kunnskapsdepartementet. (2011). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*.
- Løkken, Gunvor. (2007). Barnehagepedagogikk og dannelse (pp. S. 119-132). Oslo: Universitetsforl.
- Løkken, Gunvor. (2010). Bevegelse er meningen. In T. Moser (Ed.), *Kroppslighet i barnehagen* (pp. 43 -51). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Merleau-Ponty, Maurice. (1994). *Kroppens fenomenologi*. Oslo: Pax.
- Merleau-Ponty, Maurice, & Baldwin, Thomas. (2004). *Maurice Merleau-Ponty: basic writings*. London: Routledge.
- Nome, Dag Øystein. (2011). *Fra medbevegelse til medfølelse*. Kristiansand: D.Ø. Nome.
- Schiller, Friedrich. (1991). *Om menneskets estetiske oppdragelse i en rekke brev*. Oslo: Solum Forlag.
- Tholin, Kristin Rydjord. (2007). Omsorg og medvirkning (pp. S. 149-165). Oslo: Universitetsforl.

Utenfor barnehageporten

Vi har fått en ny regjering og det blir spennende om det fører til noen endringer på barnehageområdet. Den avgående regjering sendte siste uka ut to forslag av stor betydning på høring med svært korte frister.

Det ene er to barnehageopptak i året, eller utvidelse av rettighetene til barn født i sept. og oktober. Det viktige her er at det blir en reell økning i kapasiteten og ikke enda flere barn pr voksen. Tellestidspunktet for barn må også tilpasses.

Det andre er at pengene fra kommunen beregnes ut fra regnskapet to år før og ikke budsjettet. Det fører til en lenge etterlengtet forutsigbarhet. Det skal plusses på med kommunal lønns- og prisvekst. Men fortsatt er hele systemet urettferdig med store forskjeller i tilskuddet fra kommune til kommune.

Den nye regjeringen sier at de har en forenkling i byråkratiet. Men det vil antagelig være vanskeligere sagt enn gjort. Vi får håpe det kan slå ut på mindre detaljert tilsyn og krav til kartlegging og dokumentasjon. Men byråkratiet innenfor barnehagesektoren er ikke så stort, så skal det kuttes i årsverk er det antallet ansatte i barnehagene det går ut over. Og det er vel ikke meningen.

Hilsen *Margrete Wiig*
Styrer i Haugtussa Ås

Kvalitet og godt miljø i Kristiansand.

Alvejordet steinerbarnehage i Kristiansand ligger idyllisk til ved enden av en flott allé. Det er landlig like ved sykehuset, men samtidig veldig kort til sentrum. En kan godt forestille seg at alvene danser her om kveldene.

Barnehagen ble opprettet i 83, men de bygget nytt og flyttet i 1988. I 2006 ble det egen småbarnsavdeling med 8 barn som ligger i andre etasje med skråtak. I første avdeling er det en storebarnsavdeling med 20 barn.

Barnehagen har god søkning og det kunne være rom for utvidelse. Men de har en stabil stab og godt miljø og er redde for å ødelegge dette.

Skolen i Kristiansand ble opprettet for 20 år siden og har 90 elever. I 97 opprettet skolen er barnehage som heter Blåmann, med 19 barn.

Sissel Gilberg har vært daglig leder siden 1997. De første årene hadde de felles lederskap. Men alle krav utenfra, flere voksne og at ting tar mer tid, krever mer planlegging og struktur. Det ble nødvendig med en daglig leder.

Ellers er det et godt samarbeid i regionen med regionmøter og Eldbjørg Gjessing Paulsen har vært mentor og veileder i forbindelse med oppstart av småbarnsavdelingen i barnehagen.

-Vi er opptatt av kompetanseutvikling. Flott at Forbundet arrangerer kurs. Vi tar gjerne turen til Oslo hvis vi først skal reise noe sted. Vi ønsker oss en ny samling for styre, sier Sissel. Vi er glad for det Forbundet gjør som kommer alle til gode.

Hva skjer på pauserommet ?

I Haugtussa er det strikkeklubb. Her strikkes det ivrig og trylles fram alt fra kroner og bursdagsgaver til barna, ting til julemarkedet på skolen, gensere, pulsvarmere, sokker og strikkedyr, bånd og tøyposer til barnehagen. Nye medarbeidere og vikarer blir fort smittet av strikkedilla.

Samtidig går praten. Alt fra personlige ting til pedagogiske spørsmål og hva som skjer i verden. Her kan du plukke opp helsetips, mattips og livsvisdom. Pauserommet er avgjørende for et godt arbeidsmiljø

Bildet: Fra venstre Katherina Kruse-Jensen, Anita Gaumann og Heida Einarsdottir.

MANGE ETTÅRINGER ER FOR SMÅ

advarer mot tidlig start i barnehagen

EIRIK LINAKER BERGLUND

Mange ettåringer sendes for tidlig i barnehagen, og bør heller være hjemme sammen med foreldrene. Det mener forsker og psykologiprofessor Lars Smith ved Nasjonalt kompetansenettverk for sped- og småbarns psykiske helse.

- Dersom barnet kommer fra et trygt, godt og harmonisk hjem, hvor en av foreldrene har mulighet til og ønsker å være hjemme, er det bedre for ettåringer å være hjemme - særlig hvis de kan treffe andre barn av og til. Ingen barnehage kan matche den omsorgen, sier Smith.

Utvidet permisjon

Ikke alle foreldre kan eller vil være hjemme. Smith tar nå til orde for å utvide foreldrepermisjonen med rundt et halvt år.

- Det er veldig stor forskjell på hva ettåringer og barn på ett og et halvt år forstår. Dersom man kutter kontantstøtten og heller bruker pengene på å forlenge foreldrepermisjonen til 18 måneder, ville det være det beste for barna, sier Smith.

I dag kan foreldre velge om de ønsker 46 uker foreldrepermisjon med 100 prosent lønn eller 56 uker med 80 prosent lønn, altså i underkant eller overkant av ett år.

Dermed blir flere og flere barn sendt i barnehage ved ettårsalderen.

- For mange er det for tidlig, sier Smith, som regnes for å være en av landets fremste eksperter på barns tidlige utvikling. Enkelte begynner også før den tid.

Behov

Ifølge tall fra Statistisk sentralbyrå har andelen ettåringer i norske barnehager økt med nesten 70 prosent på fem år.

Andelen under ett år har økt med 50 prosent. Til sammenligning har andelen toåringer økt med mindre enn 40 prosent.

- Barnehagene tilfredsstiller ofte ikke behovene til de minste barna. I en barnehage med mange barn og lite organisert aktivitet kan det være vanskelig for de ansatte å ivareta en ettåring. Flere barn må dele på de voksnes oppmerksomhet, og det blir mindre kontakt én til én, sier Smith.

- Sårbare

Atskillelse fra foreldrene, ofte kombinert med stressede forhold i en barnehage hvor mange ansatte er ufaglærte, kan være uheldig.

- Ved 6-12-månedersalderen er barn i en fase hvor tilknytningen til foreldrene blir etablert. Noen ettåringer vil være mer sårbare enn andre, poengterer Smith.

Han understreker at foreldre er i svært ulike situasjoner, og at det derfor er vanskelig å gi generelle råd.

Positivt

For enkelte ettåringer vil det slå positivt ut å komme i barnehagen.

- Hvis det er vanskelige forhold i hjemmet kan det være en fordel.

Men kommer et vanskelig stilt barn i en dårlig eller underbemannet barnehage, kan det lett føre til atferdsproblemer se-

ner, sier Smith.

Dersom ingen av foreldrene kan være hjemme, anbefaler forskeren å bruke en dagmamma som ikke har for mange barn hos seg, eller besteforeldre.

- Det går en grense litt før eller rundt toårsalderen hvor det er mer uproblematisk å ha barn i barnehagen. Da begynner barn å forstå at foreldre har andre ting på agendaen enn å være sammen med dem - og at de kommer tilbake.

Fra treårsalderen er det utvilsomt best for barnets sosiale kompetanse å være i barnehagen, mener han.

Slik lykkes du med barnehagestart

Forholdene i hjemmet, kvaliteten på barnehagen, hvor sårbart barnet er og hvor god tilvenningsfasen blir er avgjørende faktorer for om det blir vellykket å sende en ettåring i barnehagen.

- Tre dagers tilvenning, som mange praktiserer, kan være for lite for en del barn. Bruk gjerne en uke, er rådet fra forsker og psykologiprofessor Lars Smith.

- Det viktige er at foreldrene er sammen med barnet og den ansatte som får hovedansvar for barnet en tid, slik at barnet oppfatter at foreldrene har tillit til den ansatte - og at det er en god atmosfære. Ettåringer forstår mer enn man tror. Det er av stor betydning at ettåringen får anledning til å knytte seg til en av de ansatte i barnehagen, utdyper han.

Ettåringer bør heller ikke ha for lange dager i barnehagen.

- Vær kritisk!

Det er veldig lett at ettåringer ikke blir sett, fordi mange av dem ikke gjør så mye av seg og ikke kan prate. Det må man unngå, sier Anne Greve. Greve, som er førsteamanuensis ved Høgskolen i Oslo, forsker for tiden på ettåringers hverdag i barnehagen. Hun har ingen motforestillinger til at de begynner i barnehage. Jeg

er ikke så opptatt av alder. Det viktige er kvaliteten på tilbudet den må tilpasses barnas alder, sier hun. Hun mener imidlertid at foreldre må bli flinkere til å stille krav til barnehagen, og gir følgende råd:

- Vær kritisk! Ikke godta for store barnegrupper.
- Be om å få én tilknytningsperson som blir kjent med barnet og tilpasser arbeidsdagen etter barnets behov i starten.
- Be om å få se årsplanen.
- Følg med på om det er stabilitet i bemanningen.
- Prat med personalet om hvordan barnet har hatt det i dag og forvent å få et svar.

-OK fra 3 måneder

En ny stor amerikansk studie konkluderer med at mor trygt kan begynne å jobbe allerede når spedbarnet er tre måneder, og at barnet da kan starte i barnehage.

Dette er stikk i strid med Unicefs anbefalinger og en rekke andre undersøkelser.

Forskningen slår fast at barnet får en svakere utvikling enn barn som er hjemme med mor.

En bedre familiesituasjon med blant annet bedre økonomi og bedre psykisk helse hos foreldrene utlignet imidlertid den svake utviklingen, slik at effekten ble null, skriver The Guardian.

Tidligere publisert i VG - 09.08.2010.

Håp er ikke optimisme,
ikke overbevisning om
at noe kommer til å ende godt,
men vissheten om at noe har en mening
uten hensyn til hva det ender opp med.

Václav Havel

Født som ekvivalent!

Björg Lobben Røed

NB. Advarsel: Dette er hverken et saklig eller forskningsbasert skriv. Men derimot et skrik nede fra gulvet der de fleste av oss befinner oss, i den virkelige verden!

Da jeg startet barnehage for godt over 20 år siden het barn barnehagebarn og det var plass til alle. Vi hadde ikke rene og urene soner heller. Det var få som gikk i barnehage før de var tre år og foreldrene hadde mindre boliger, mindre penger, dårligere biler, brukte klær til barna og de byttet skiutstyr osv. men barn var barn og vi hadde ikke mistet tiden vår. Barnehager var heller ikke blitt industri. Når man regnet ut hvor mange barn man hadde i en barnehage regnet man antall barn uansett hvilken alder de var i og tenkte vel på barnas beste selv om man ikke sa det. Fordi nå sier man jo det i annenhver setning: ”til barnas beste”, hva nå det betyr.

I dag blir det fremstilt nærmest som en familietragedie om man ikke får barnehageplass til ettåringen. De små som enda ikke kan gå og snakke kjeder seg hjemme og gleder seg til å gå i barnehage sammen med et hav av andre små og store mennesker. Mor og far er tross alt ikke pedagoger heller. Det blir større og større enheter og barna blir mindre og mindre i alder når de starter sin yrkeskar-

riere i barnehagen. Nå er det ikke barn det heter lenger, men ekvivalenter. De kan man dele opp med 3,5 eller hva man vil. Så settes de sammen med et passende antall voksne og dermed kan man telle ekvivalentene sine enten de er over eller under tre år og da går det mange flere av dem inn i samme rom. Man behøver ikke bruke så mange voksne på dem heller. Kvalitet skal man derimot ha til ekvivalentene og pedagogisk kompetent personale. Pedagogene skal sitte på møter og snakke om kvalitet og så må de etterutdannes og få kompetanseheving.

Ekvivalentene kan vel klare seg imens, så lenge vi gjør det: ”til barnas beste.” Dessuten skal tiden også brukes på språkkartlegging, datakunnskap og matematikkunnskap for ekvivalentene som ikke kan snakke selv enda. Og ikke minst er datakunnskap viktig for de som nærmer seg to år. De har jo ikke noe annet å ta seg til. Selv om de nok muligens kunne ha behov for å lære seg og gå, snakke, være sammen med mennesker og lære verden å kjenne. Men moro er det helt til man har begynt på skolen og blir en annen type ekvivalent og det skal dyttes inn enda mer og kartlegges om det er noe mer å kartlegge. Så når ekvivalenten kommer til femte klasse er den kanskje sliten av alt og kan ikke forholde seg til mer. Hjernen

er trøtt og det har ikke vært tid for lek. Arbeidsdagene har vært kjempelange og kravene og forventningene har vært store helt siden ettårs alder.

Kanskje du er en ensom ekvivalent som har vært 0,5 i alle år og som ikke kunne noe for at du ikke var voksen når du ble født. Som følge av det må du finne deg i å bli effektivisert og spart penger på. Hvis du synes det er litt leit er det bra med en liten pille både mot uro, angst, dårlig selvtillit og ensomhet. Piller kan man jo knaske som godteri og det kan kjøpes

på butikken. Dessuten finnes det jo pc, nettbrett, ipone og penger. Så hva er det å klage på?

Kanskje at noen som ser nettopp deg som den du er: Et barn, en ungdom, et unikt menneske med sin egen vei i egen takt. Kanskje våre barn og unge trenger akkurat deg som menneske, voksenperson med god tid til å se og lytte, ha omsorg og livsvisdom!

Beste hilsen
Björg Lobben Røed

Fra barnemunn

på Sommerfuglen Steinerbarnehage.

En liten fortelling hvor 3 åringen treffer spikeren på hodet:

Mens de andre barna sover i vognene sine, er en 3-årig jente våken og leker seg mens jeg rydder rundt omkring. Så kommer en elektriker inn for å montere en bryter og mens han holder på, står jenta og ser på mens hun snakker til mannen. Hun bli varmere og varmere i trøya og skal vise alt hun kan. Hun står på ett ben og hopper, danser rundt og viser seg riktig fram, mens hun sier at han skal se på. Elektrikeren gløtter på henne iblant mens oppmerksomheten er på det han holder på med. Hun godtar det en stund men når hun igjen sier: "Se på mæ. Se ka æ kan!" og han svarer: "Æ ser... så flink du e..." Utbryter hun bestemt: "Se med øyan!!!"

Så kommer kollegaen til mannen inn for å hjelpe elektriker nummer 1, og hele showet begynner på nytt.

Når da jenta sier: "Se på mæ!" sier den første til den andre: "Husk å se med øyan, ellers blir du avslørt."

Vi på Sommerfuglen har en tradisjon at vi lager svaneboller til bursdager. Det er boller som er formet som en svane og fylt med krem.

En 3 årig gutt kommer tilbake etter sommerferien der de har sett svaner og forteller: "Vi var i Kristiansand og vet du hva? Der så vi ordentlige levende svaneboller!"

Opvæksten drukner i vækst

Maria Reumert Gjerding
Helle Heckmann

Børn tærer på deres forældres ressourcer og hæmmer deres produktivitet. Paradokset er, at de på den ene side er ønskebørn og prestigeprojekter, mens de på den anden side tynger vækstsamfundet og derfor overlades til et liv i institutioner

**Maria Reumert Gjerding,
Helle Heckmann,
8. september 2011.**

I et samfund, hvor velstand og forbrug er de største og altoverskyggende mål, er der ikke brug for børn. Børn har ikke nogen funktion, og i sig selv har barndommen ingen umiddelbar værdi. Ud fra samfundets perspektiv er barndommen noget, der skal overstås, helst så hurtigt som muligt.

Derfor bliver der ikke spekuleret ret meget over barnets behov, i den måde samfundet er bygget op. I et vækstsamfund hvor de arbejdsdygtige børnenes forældre konstant skal arbejde mere og hårdere for at oppebære et stigende forbrug, betaler børnene prisen.

Det paradoksale er, at de fleste børn i dag er både planlagte og meget ønskede. At have børn er for mange et statussymbol. At få børn er blevet et projekt. Alle forældre ønsker at give deres børn det allerbedste herunder en god og tryk barndom. Men selv om de har status af

ønskebørn, tilbringer de fleste pøder over halvdelen af deres vågne timer i institution. Det fællesskab, der burde fylde mest i barnets liv livet som medlem af en familie reduceres til få timers såkaldt kvalitetstid.

Den lange institutionstid er samfundsmæssigt helt accepteret. Det er nødvendigt, at børnene er længe i institution, for begge forældre skal jo passe et arbejde. I dag er to indtægter en nødvendighed for de fleste familier.

Kvalitetstid uden værdi

Forældre med fuldtidsjob er splittet mellem to liv: På den ene side livet på arbejdspladsen, hvor de er midt i en karriere og indgår i en social sammenhæng. På den anden side livet i familien og rollen som forælder, hvor barnet stiller nogle helt særlige krav om fællesskab, nærhed og ikke mindst masser af tid.

Masser af tid er imidlertid det eneste, moderne forældre i et vækstsamfund har svært ved at give deres børn. Det er derfor, begrebet kvalitetstid har sneget sig ind i relationen mellem barn og voksen. Dette begreb bygger på en opfattelse af, at det ikke er kvantitet af tid, børn har brug for, men derimod tid af en særlig høj kvalitet, hvor barnet og den voksne er sammen på en intens måde.

Men for barnet giver kort og intens kvalitetstid ikke megen mening. Tværtimod

er det fuldstændig det modsatte af, hvad et lille barn har brug for. Et barn har ikke brug for, at far eller mor en time hver aften intensivt helliger sig togbane og puslespil. Det har brug for at blive inddraget i det sociale fællesskab ved at bidrage til de daglige gøremål, der sikrer, at hverdagen hænger sammen. Det er afgørende for udviklingen af et sundt selvværd, at barnet føler sig påskønnet og vigtigt for fællesskabet.

Kom nu, vi har travlt!

Men at inddrage barnet på barnets præmisser kræver tid. Meget tid. Det kræver, at der er mulighed for, at madlavningen tager tid, at opvask og rengøring bliver en social aktivitet, frem for noget der bare skal overstås. Der skal også være god tid både morgen og aften, til at barnet selv får lov at tage tøj på, så det får mulighed for at afprøve sine færdigheder i praksis.

Sådan er hverdagen i meget få familier. Der er ikke tid. I misforstået kærlighed bliver alting gjort for barnet. Som forældre oplever man ofte, at man bliver nødt til at manipulere med barnet for at nå det hele. Om morgenen kan det f.eks. være nødvendigt at få barnet til at skynde sig, for der er slet ikke tid til, at det skal tage tyve minutter at iføre sig en strømpe. I tiden mellem institution og aftensmad er det langt lettere, hurtigere og mere effektivt at passivisere barnet foran skærmen, mens maden klargøres, og der ryddes op.

Den manglende tid i hverdagen stresser barnet og giver ikke barnet mulighed for at deltage, fordybe sig eller opleve verden i sit eget tempo. Barnet føler i disse gentagne stressede situationer, at det ikke

bliver taget alvorligt, fordi der ikke er tid til at dvæle ved de ting, det oplever.

Tvunget til at være social

Barnets lange dag i institution er præget af tæt samvær med mange jævnaldrende børn. Barnet presses til at være socialt i 8-10 timer. Dette sker i en fase af deres udvikling, hvor de kun er ved at lære at være sociale.

På trods af at voksne har helt andre sociale færdigheder end børn, er der ingen voksne, der ville kunne holde ud at være sociale med 25 andre voksne hver dag i 8-10 timer uden pauser og uden mulighed for at trække sig tilbage. Der findes da også regler for, hvor mange timer ad gangen voksne ansatte må opholde sig i børneinstitutionerne, men der er ikke et tilsvarende loft for børnene.

Når barnet tvinges til at være socialt i så mange timer og skal forholde sig til skiftende børn og voksne, risikerer man, at det lukker af for omverdenen eller udviser aggressiv adfærd over for andre børn.

Børnepsykologer anbefaler, at børnene maksimalt opholder sig i institutionerne 5-6 timer om dagen en anbefaling, der, hvis den faktisk blev fulgt, ville undergrave forudsætningen for vækstsamfundets fortsatte ekspansion.

Høj pris

Kampen for et godt børneliv er kontroversiel, netop fordi et godt børneliv står i skærende kontrast til vækstsamfundets krav om stigende velstand, længere arbejdstid, effektiviseringer og højere tempo.

Men prisen for ikke at gøre noget ved problemet er høj. Vi er i dag vidne til en

"Barnet føler i disse gentagne stressede situationer, at det ikke bliver taget alvorligt, fordi der ikke er tid til at dvæle ved de ting, det oplever."

bekymrende udvikling, som vi ikke længere kan sidde overhørig. Siden midten af 1990'erne er antallet af børn med psykiske problemer steget med mere end 150 procent. Flere børn bliver diagnosticeret med en adfærdsforstyrrelse og kommer i medicinsk behandling. Noget tyder på, at børnene ikke trives i vækstsamfundets høje fart.

Som samfund har vi ikke råd til at fortsætte med at ignorere barndommens essentielle betydning. Det pressede liv, den lange institutionstid, og den alt for tidlige skolestart ødelægger ikke bare barndommen, men også menneskers psykiske velbefindende i voksenlivet.

Det koster samfundet milliarder at behandle de skader, som barndommens trange kår påfører mennesker. Børn med psykiske problemer klarer sig dårligt i skolen og henvises ofte til specialklasser eller deciderede specialskoler. De er ofte mærkede for livet og kan have svært ved en videregående uddannelse eller i det hele taget at skabe sig et normalt liv.

Hvis vi vil have sunde og raske mennesker med betydelige ressourcer, er det nødvendigt at satse på børnene og bringe barndommen i centrum.

Det bør være ethvert menneskes ret at have syv rolige år, hvor man får den tid, man har brug for til at blive et ressourcefuldt, kreativt menneske.

Nytænk familien

Hvis vi skal opnå det, er forudsætningen imidlertid et arbejdsmarked, der er indrettet til, at mennesker en del af deres arbejdsliv får mulighed for at udføre en andet type samfundsrelevant arbejde: at være forældre.

Det kræver et arbejdsmarked, der er organiseret ud fra, at børn ikke skal opholde sig i institutionerne mere end 5-6 timer om dagen, at børn bliver syge og har brug for forældre under sygdom, og at familierne

har brug for fælles ferie.

At satse på at skabe sunde velfungerende børn ved at give familierne mulighed for mindre pres og stress er dyrt, men indsatsen vil betale sig mange fold tilbage. Dels i form af sunde ressourcestærke mennesker, dels i form af besparelser til at behandle de skader, den manglende barndom påfører menneskene i form af tabt arbejdsfortjeneste, kriminalitet m.v.

Der er ikke tale om en tilbagevenden til en gammel hierarkisk familiestruktur, men derimod en nytænkning af familien som det helt centrale i skabelsen af fundamentet for fremtidens samfund.

Helle Heckmann skal holde i en av de danske arbejdsgruppene på det Nordiske stevnet i Järna, 4-6 april 2014.

Helle Heckmann er pædagog og forfatter til 'Barn du er vores ansvar'. Maria Reumert Gjerding er folketingskandidat for Enhedslisten. Begge er medforfattere til antologien 'Modvækst omstilling til fremtiden'

Kilde-URL: www.information.dk/278502

Fem gode råd til nybegynnere som skal lede "Ringene":

- 1- Start i det små. Ikke sammenlign deg med andre, men finn din egen måte å gjøre tingene på!
- 2- Ha en liten overraskelse på lur! Ikke noe stort, en liten hånddukke, en vakker stein, et lite skrin med en hemmelighet oppi, noen fine skjell etc.
- 3- Gi rom for barnas innspill, de kan inspirere til morsomme improvisasjoner!
- 4- Vokt deg for "kaosangsten". Det er ikke farlig om det myldrer litt. Men ha "noe" i bakhånden til å samle barna med til slutt.
- 5- Bruk humor! Barn har en herlig humor selv og elsker når de voksne hermer og tuller. Pass bare på at du ikke bruker ironi, det forstår ikke de små barna ennå.

Sykdom og barn

Det er ikke morsomt å være syk. Hverken for liten eller stor. Noen ganger er barna bare litt småsyke. De er ikke helt i form. Barnet er utilpass, kanskje sutrete og litt varmt. Det er ikke noe åpenbart i veien, som vannkopper eller en av de andre barnesykdommene.

Feber er ofte målestokken for hvor vidt de litt større barna kan gå i barnehagen eller ikke. De voksne må på jobben, kanskje i et viktig møte? Men noen ganger trenger barnet virkelig å bare være hjemme når hun er småsyk. Hun trenger fred og ro. Det er ikke alltid det er så lett å være hjemme hver gang, men noen ganger kanskje en bestemor eller onkel kan stille opp?! Et av småbarnsforeldrenes velkjente problemer. Men barnet er pjusket, ikke i slaget. Hva kan vi gi barnet for at hun skal føle seg bedre? Hviledager!

Tid! Barn trenger av og til noen hviledager, ro til å komme seg til hektene igjen, tid til å slappe av og kose litt ekstra. Eller kanskje barnet ditt helst vil være i fred når det er sykt.

Selv pleier jeg å holde barnet hjemme en dag etter at feberen har gitt seg, og barnet virker i god form. Så sant det er mulig.

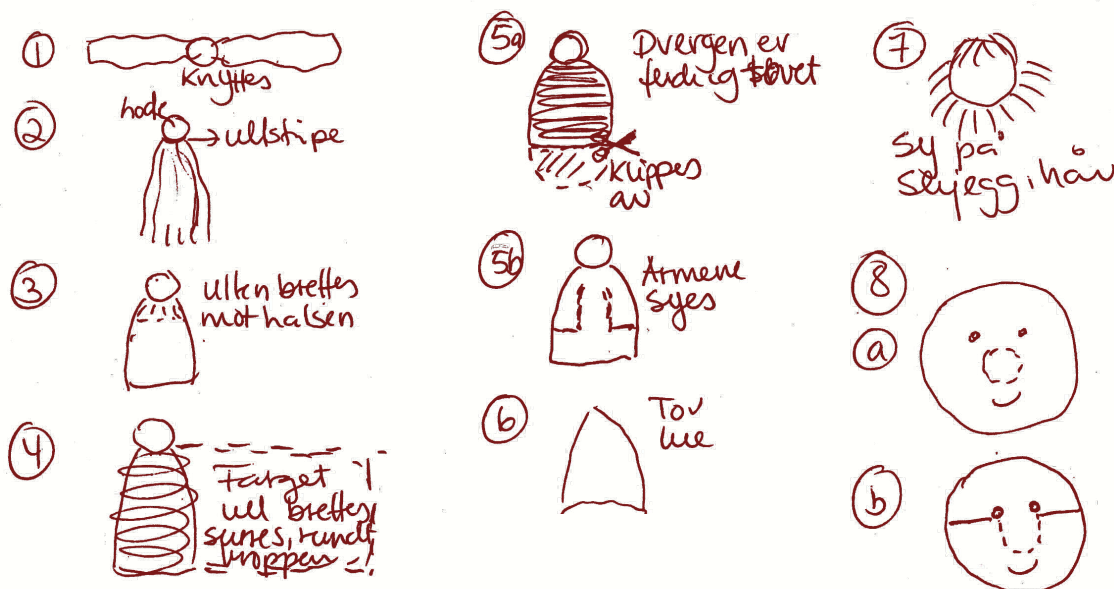
Og husk: Oppsøk alltid lege hvis magefølelsen sier at det kan være noe alvorlig som feiler barnet!

Kilder jeg bruker: «Husapoteket» av Inge Raknes, «Barnets helse og utvikling» av Wolfgang Goebel og Michaela Glöckler, «Ditt barn -dets ve og vel» av Dr.med. Wilhelm zur Linden, «Friske barn» av Helle C. Skjønberg, «Naturlig hjelp for barnefamilien» av Beate Brønner Valdez, internett, og egne erfaringer...

Bidrag fra Solveig Abrahamsen
eventyrbarne.wordpress.com

TOVING AV DVERGER OG DYR

oppskrift av Bjørg Lobben Røed

Materiale: karded hvit og farget ull og grønnsåpe.

1. En stripe hudfarget eller hvit ull knyttes på midten.
2. Ullen brettes over knuten og det surres en tynn ullremse rundt halsen. Vi får et hode.
3. Ullen på kroppen brettes opp mot halsen så vi får kroppen passe lang.
4. Farget ull surres stramt og jevnt rundt kroppen litt videre nederst enn øverst.
5. Dukken kan toves. Når den er ferdig tovet kan den klippes i passe lengde nederst og dukken står stødig.

5. Vi syr armene med attersting tvers igjennom dukken som vist på tegning. rundt halsen kan vi knyte en stram tråd for å markere hodet tydelig
 6. Tov en lue rundt to eller tre fingre.
 7. Om det er dverg du vil lage må det sys en krans av ullskjegg rundt ansikt og hode.
 8. Ansikt kan sys på følgende måte Del ansiktet inn i tre og sy som vist på tegning eller sy med små sting en rund nese i midten av ansiktet. det er fint å bruke små svarte eller brune perler til øyne.
- Denne metode kan også brukes til å lage enkle, solide stådukker til bordspill og i fri lek.

MATERIALE:

Piperensere, tynne ullfiller, for eksempel tynn ulltrøye eller ullgenser, ull, grønn-såpe.

Piperensere brukes til skjelett, disse skal tvinnes dobbelt, da blir det mer solid.

TOVING AV HEST

Skjelett til hest:

Ti piperensere tvinnes to og to sammen så vi får fem like lange pinner.

En piperenser til kropp, tvinn bena rundt kroppen, og tvinns på en til, til halsen og hodet.

Klipp opp en gammel, tynn ullgenser / -trøye i ca 1 cm brede remser, så lange som mulig.

Surr deretter disse remsene rundt skjelettet. Begynn med hodet.

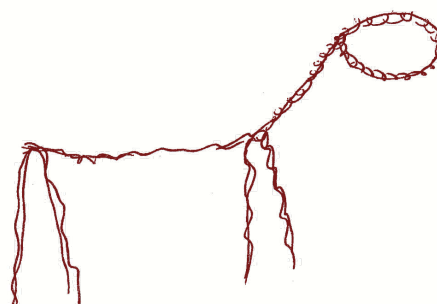
Surr deretter rundt hals og ben. Surr i kryss rundt bena slik at de sitter godt fast.

Bruk nål og tråd om nødvendig for å feste ullstrimlene.

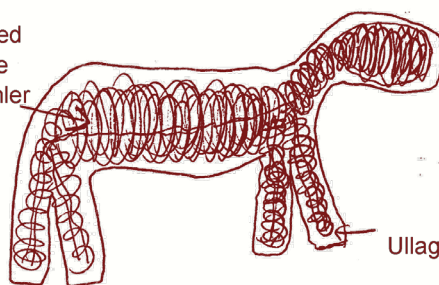
Surr deretter mage og bakben. Husk noen ekstra lag rundt magen.

Utenpå surrer du flate remser med ull tett inntil hestens kropp.

Så er hesten klar for toving. Dess mer solid og fast surret skjelettet er dess lettere og mer vellykket blir tovingen. Tovingen må begynne veldig forsiktig med vann over hele dyret og bare klappe ullen forsiktig til å begynne med.

Lag med
tynne
ullstrimler

ADVENTSFORTELLING

Jomfru Maria ventet på det lille Jesusbarnet og mens hun ventet gikk hun over hele stjernehimmelen og laget en liten trøye til det lille barnet av stjernelys, solgull og gode tanker fra menneskene på jorden. Alt vevet hun inn i trøyen og den ble ekstra varm og god. Rundt jomfru Maria svevet alle englene.

De var så spente på hvor lang trøyen skulle bli. Da det hadde gått en lang stund ble endelig trøyen ferdig. Jomfru Maria gjemte den under hjertet sitt og begav seg i vei til himmelporten. Hun gledet seg til at barnet skulle få den. Da hun kom til himmelporten lå det lille Jesusbarnet og sov, men smilte i søvne gjorde han. Det var nok en god drøm han hadde. Da løftet Jomfru Maria det lille barnet forsiktig opp og bar det under sitt hjerte i mange dager og i mange netter og på julaften ja se da blir det lille Jesusbarnet født og ligger i sin lille krybbe. Og Jomfru Maria kler på ham hans vakre skjorte som er laget av stjernelys, solgull og gode tanker. Det er den vakreste julegaven man kan ønske seg.

Og mens vi venter på julen her i barnehagen skal vi i kveld lage en vakker adventshage for det lille Jesusbarnet og for hverandre. Nå skal hvert barn få tenne sitt lys en og en i adventshagen vår. Da begynner vi å synge
Over sol og over stjerne.

Foto: Sylvia Hådi

Et varmt øyeblikk fra Almgrenda Steinerbarnehage

Så er det igjen mandag morgen. Et høstmørke utenfor vinduet gjør det ikke videre forlokkende å stå opp...

Det frister lite å kripe ut av den gode dynevarmen der drømmene fra natten enda er levende. Jeg må likevel tilslutt opp,- til frokosttid,- til forberedelse for dagen der ute.

På veien opp til barnehagen tenker jeg enda litt på varmen fra en dyne der hjemme, - det er kaldt rundt min morgentrøtte kropp. Jeg kjenner jeg hutrer under jakken.

Åpner så døren inn til dagen blant barna. Det første jeg møter er et åpent smilende barneansikt som roper navnet mitt og løper meg i møte.

**"Jeg er så glad DU kom akkurat nå"
glitrer det fra blåblå barneøyne.**

Dynen er ikke lenger viktig. Kulden er helt forsvunnet. Jeg kjenner jeg er varm fra topp til tå. Varm og lykkelig heldig!

"Jeg er heldig som får oppleve slike varme øyeblikk" tenker jeg smilende der jeg sitter med de små armene tett rundt halsen og jeg kjenner hvordan hjertet mitt fylles opp av en uendelig stor og varm takknemlighet.

Denne lille skildringen er skrevet i 2007 og det er en opplevelse jeg enda bærer i meg. Jeg er heldig som får oppleve sånne ting på jobben min.

Birte Birkelund,
Styrer i Almgrenda Steinerbarnehage.

www.eventyrbarna.no

*Nettbutikk med leker inspirert av
Waldorfpedagogikken, med bruk av
naturlige materialer som tre, ull,
bomull og silke. Vi har også bøker,
hobbyartikler og mye annet.
Vi vil med våre leker inspirere barnet
til lek og kreativitet. Velkommen!*

www.eventyrbarna.no
post@eventyrbarna.no

We are happy to welcome ...

URSULA FLATTERS (SWE)

Ursula Flatters MD co-founded Vidarkliniken, an anthroposophic hospital in Sweden. She has extensive experience in working with in- and out-patients and also as a school doctor in several Waldorfschools in Sweden. Ursula is an experienced teacher and speaker in Sweden and internationally and is seen as a leading person in integrative medicine in Sweden.

GODI KELLER (NOR)

Godi Keller is working as an independent lecturer, teacher and writer, cooperating with members of PåDrag AS. He taught for more than ten years at the Rudolf Steiner University College in Oslo as well as class teacher at the Steinerschool in Fredrikstad for 17 years. His book "Med hjärtat i skolan" provides a lot of inspiration for working with parents.

... and all of you!

DATE

4 - 6 April 2014
Friday 16.30 - Sunday 13.30

PLACE

Kulturhuset i Ytterjärna
PL 1800, 14391 Järna

Sweden

PRICE

1700 SEK

Lunch, dinner, coffee-breaks included

DETAILS

KONTAKT REGISTRATION

www.nordicconference.com

RWS@nordicconference.com

Phone: 0046 865 250 22 (RWS)

OPEN FOR

Waldorf Early Childhood teachers and
Waldorfschool teachers for lower classes
from the Nordic countries

ORGANISER

Waldorf Early Childhood Associations from
Danmark, Finland, Norway and Sweden

NORDIC CONFERENCE 4 - 6 april 2014

What are the core values in childhood that provide a healthy future?

KULTURHUSET JÄRNA, SWEDEN

What are the core values in childhood that provide a healthy future?

Friday, 4 april 2014	
13.30 – 16.15	Registration
14.30 – 16.15	Coffee
16.30 – 16.45	Warm Welcome Opening and information
16.45- 18.30	LECTURE by GODI KELLER
18.30 – 20.00	Dinner
20.15 – 20.30	The work of IASWECE
from 20.30	Concert or Performance

Saturday, 5 april 2014	
8.00 – 8.20	Singing
8.30 – 10.15	LECTURE by URSULA FLATTERS
10.45 – 12.00	Working groups Part1 coffee break within the groups
12.15 – 14.15	Lunch
14.30 – 16.00	Working groups Part2
16.00 – 17.00	Coffee break at Kulturhuset
17.15 – 19.00	LECTURE by URSULA FLATTERS
19.15 – 20.45	Dinner
from 21.00	Concert or Performance

Sunday, 6 april 2014	
9.00 – 9.20	Singing
9.30 – 11.00	LECTURE by GODI KELLER
11.00 – 12.00	Coffee break at Kulturhuset
12.00 – 13.00	Dialog with G. Keller, U. Flatters and others (time for questions and summary)
13.00 – 13.15	The work of IASWECE
13.15 – 13.30	Thankful Closing
from 11.00	Handout of lunch packages (if ordered)

Kalender

januar

25 Indføring i Steiner-pædagogik
Rudolf Steiner Børnehaveseminar
Danmark

www.steinerseminar.dk

februar

1 Innleveringfrist Årstidsbrevet

aarstidsbrevet@hotmail.com

22 Tilknytningens pædagogik
Danmark

www.steinerseminar.dk

mars

20-21 Steinerbarnehageforbundets årsmøte
Rudolf Steinerhøyskolen, Oslo

www.steinerbarnehagene.no

april

4-6 Nordisk barnehagestevne
Järna

www.steinerbarnehagene.no
www.nordicconference.com

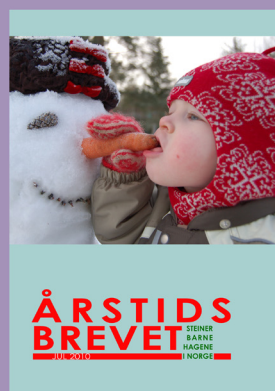
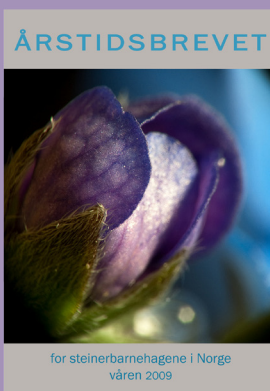
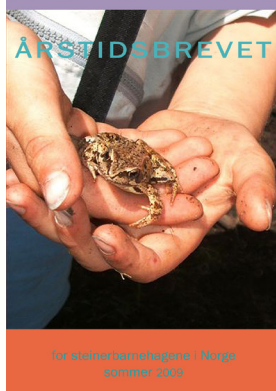

La alle medarbeidere
og studenter
få et abonnement
på Årstidsbrevet

(steinerpedagogikk i de første 7 år)

4 utgaver i året for 250 kr.
studentabonnement: 200 kr.

aarstidsbrevet@hotmail.com

HAUGTUSSA

Steinerbarnehage i Ås

**søker pedagogisk leder og styrer
med steinerpedagogisk utdanning**

Pedagogisk leder fra høsten 2014.
Vikariat med mulighet for fortsettelse
Begynnelse for styrer drøftes.

For informasjon om barnehagen:
www.haugtussasteinerbarnehage.no

Kontakt styrer Margrete Wiig eller
avdelingsleder Hilde Slemmen tlf 64944870

Søknad med CV sendes Haugerudvn 7, 1430 Ås eller
haugtussa@steinerbarnehage.no

Frist 20. desember

Kontaktinformasjon for
steinerbarnehagene
og steinerskolene i Norge fins på
www.steinerskolen.no
www.steinerbarnehagene.no

B ECONOMIQUE

Returadresse:
Årstidsbrevet,
Thorstadvegen 6,
2609 Lillehammer.

